

האם יכולה העדה להטיל מס על הרבנים ?

מאת חרב יחיאל יעקב וויינבערג

(מוקדש לזכר נשמת ידידי הגדול הרה"ג וכו' סהר"ן גולד זצ"ל).

בעיר אחת ישנה תקנה שגם הרבנים מחויבים לתרום את תרומתם לצרכי מוסדות הקהלה בסכום שנקבע ע"י ראשי העדה, והרב דשם הביע את דעתו שאין רשות לראשי העדה להטיל חובת מס זו על הרבנים מכיון שת"ח פטורים ממס כמבואר בגמ' ב"ב ד"ז ע"ב וח' ע"א וברמב"ם ה' ת"ת פ"ו ובשו"ע חו"מ סי' קס"ג וביו"ד סי' רמ"ג, ולעומתו דעת ראשי העדה שאין הדברים הנ"ל אמורים אלא במסים וארנוניות הנגבים מטעם השלטון הנכרי לצרכי המלכות, אבל לא במס הנגבה להחזקת הקהלה וצרכי מוסדותי' השונים שזהו נכלל בגדר צדקה, ומצות צדקה מוטלת גם על ת"ח כמבואר בגמ' ובשו"ע, וגם בספר שו"ת משפטי עוזיאל יו"ד סי' ל"ט הביא ראיות מכריעות לדעה זו, וראשי העדה בקשני לחוות דעתי גם אני בסכסוך זה, והאמת אגיד שאיננו ראוי להכריע בשאלה זו שכבר נחלקו בה גדולי הספרדים כמובא בס' משפטי עוזיאל הנ"ל, אך משום כבודם איני יכול להשתמש מלהביע דעתי בזה.

קודם כל אעיר שבס' עיקרי דינים (הנקרא עיקרי טהרה הנדפס בסוף שו"ע יו"ד דפוס ווילנא ודפוס שולזינגר) הל' כבוד ד' ר"ס כ"ו אות כ"ז כתב, וז"ל: והאמת תעיד לעצמה כי לא כל מה שהקהלות מטילות על ציבורם להשתמש בהם לצרכי הוצאות הצבור יוכלל בשם מס לפטור הת"ח, כי כל שהוא לפרנסת עניים ולהנאת ותשמיש עצמו של יחידי הקק"י כגון שו"ב וכיוצא אין ספק לענ"ד דאין הפרש כלל בין ת"ח לע"ה וכל מה שדברו הפוסקים בפטורן אינו אלא על המס מסוג הנזכר, רק לשמירת העיר או למלכים ושרים וכיוצא וכו'. והמסקנא היוצאת מדבריו, דאעפ"י שהוא פטור ממסים וארנוניות מ"מ חייב במצות צדקה ככל איש מישראל ודבר זה פשוט וברור ואינו צריך לראיות. ומה שהביא בשו"ת משפטי עוזיאל בשם ספר חוקי חיים לפטור ת"ח מן הצדקה משום דגם צדקה היא בכלל נטירותא וכדאמר רבא לבני מחווא עושו אהדי כי היכי דליהוי לכו שלמא במלכותא, ולפי' ת"ח פטורים מן הצדקה דרבנן לא צריכי נטירותא דמטעם זה פטורים מן המס להוצאת חומת העיר כמבואר בגמ' ב"ב ז' ע"ב, ולפי דבריו ת"ח פטורים מן הצדקה דתורה אגוני ומגנא ואצולי ומצלא ות"ח לא בעי נטירותא. דברים אלו מעוררים תמהין ומנד ראש, וכי בשביל שת"ח מרבים שלום בעולם יהיו פטורים ממצות צדקה הכתובה בתורה? ומצינו בגמרא שם דרב' אכפי' לרב נתן בר אמי ושקיל מיני' ד' מאות זוזי לצדקה, ורבי פתח אוצרות בשני בצורת ואמר וכו' (עיי"ש ב"ב ד' ע"א) ובתורה כתוב פתוח תפתח את ירך וכו' כי בגלל הדבר הזה יברכך ה', ות"ח לא בעו ברכה? (עי' קדושין ל"ד ע"א גברי בעי חיי, נשי לא בעי חיי?) ואין כדאי לאבד על סברא בדוי' זו טיפת דיו אחת.

וכבר אמרו חז"ל בע"ז י"ז ע"ב כל העוסק בתורה בלבד (בלא גמ"ח) דומה כמי שאין לו אלוה' להגן עליו עיי"ש ברש"י, ור"ח אמר לר"א בן פרטא שהוא לא ניצול שלא עסק בגמ"ח. ויפה כתב בעל משפטי עוזיאל דמה דאמר רבא לבני מחווא עושו בהדי הדדי וכו' אינו על עצם מצות צדקה אלא על

העישוי עיי"ש. והמעיק שם בגמ' דדברי רבא מובאים בין שני מאמרי ר' אלעזר, מאמר ראשון גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום וכו' (ואיתא בשאלתות פ' תרומה: אל תקרי מעשה אלא מעשי עיי"ש). לא זכה ועגיים מרודים תביא בית, ופרש"י זו הרשות שצועקת תמיד הבו הבו שאנו צריכים, וע"ז אמר רבא לבני מתווא עושו בהדי הדדי כי היכי דליהוי לכו שלמא במלכותא, ואח"כ מובא מאמר שני של ר"א בזמן שבהמ"ק קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו, עכשיו שאין ביהמ"ק קיים אם עושים צדקה מוטב ואם לאו באין או"ה ונוטלין בדרוע, ועי' בחי' אגדות למהרש"א ז"ל שפי' כן.

והמס' שגובין ראשי העדה לצרכי העדה ומוסדותי' הם מעשי צדקה ממש, להחזקת המוסדות הנצרכים לכל ובודאי שת"ח מחויבים בכל צרכי הציבור שגם הם נהנים מהם, ובפירוש אמרו בגמרא הכל לכריא פתיא, כגון בארות מים והישרת רחובות העיר וכל דבר שצריך לחיי אדם גם ת"ח מחויבים בהם ולא נפטרו אלא ממלאכת עצמם כמבואר בגמ' ובשו"ע יור"ד רמ"ג, ובמשפטי עוזיאל מביא מהא דתנן במס' שקלים פ"א ה"ג אין ממשכנין את הכהנים מפני דרכי שלום, ומסקנת הגמ' שהכהנים חייבים בתרומת השקל לד"ה, ומתרומת הלשכה היו נוטלין שכרן שומרי ספיחי שביעית ומשיירי תרומת הלשכה היו עושין אמת המים וחומות העיר ומגדלי' וכל צרכי העיר ודינים גזרי גזירות ומבקרי מוע' ומגיהי ספרי תורה וכו' הי' נוטלין שקלים מתרומת הלשכה (כתובות ק"ט ע"ב). הרי שהכהנים שהם ת"ח חייבים בכל ההוצאות לצרכי ציבור. אבל ראי' זו יש לדחות, דהתם יליף ריב"ז מקרא דכתיב זה יתנו י"ב שבטים וכן מדכתיב כל העובר על הפקודים, כל דעבר בימא יתן כמפורש במס' שקלים הנ"ל, ובכלל אין לדמות תרומת השקל שבעיקרם נתרמו לשם קרבנות ציבור כמבואר במשנה פ"ד דשקלים לעניני מסים וצדקה, דלר"י בשם בן בוכרי דכהנים פטורים מתרומת שקלים ולדעת התוס' במנחות כ"א גם לויים פטורים לר"י, דגם הם לא עברו על הפקודים, והלויים בודאי שלא היו כולם ת"ח, ועי"כ לא משום מעלתם בתורה נפטרו אלא מגזירת הכתוב דכל העובר על הפקודים וכו', דריש כל דעבר על פקודייה וכהנים ולויים לא נפקדו ולפיכך הם פטורים, ודוק מינה דגם לריב"ז הם חייבים מגזירת הכתוב.

וכאן עלי להעיר עמ"ש בפירוש המשניות להרמב"ם במס' אבות פ"ד מ"ה לאחר שהביא דברי ר"י הלוי שת"ח פטורים מלשלם מס בעד שדותיהם וכרמיהם, מסיים הרמב"ם: וזהו דין תורה כמו שפדטה התורה מחצית השקל מן הכהנים כמו שביארנו במקומו ומה שדומה לו עכ"ל. ודברי תימה הם שהרי הרמב"ם פסק בה' שקלים פ"א ה"ז שכהנים חייבים במחצית השקל אלא שאין ממשכנין אותם ותובעים אותם עד שיתנו, וכן כתב בפיה"מ למס' שקלים כי הדעה נותנת שכל ישראל חייבים לשקול לפי שהוא כופר נפש עיי"ש, אלא שבסוף דבריו כתב ולפיכך אם רצו לתת שקליהם מותר כמו שהעיד עלי' בן בוכרי, ומשמע שסובר שפטור אלא שמותר וכבר נדחק בזה התויר"ט, ועי' בהגהות הרש"ש שפי' את דברי' ז"ל, ודחק לומר שהרמב"ם נתכוין על הפטור של קלבון שהכהנים פטורים כמו שפסק הרמב"ם בפ"ג ה"א דשקלים ועיי"ש בכ"מ דכיון דאין ממשכנין אותם הקילו עליהם מלשלם את הקלבון, וזה דוחק, דהא דאין ממשכנין אותם הוא מפני דרכי שלום או מפני הכבוד כדאיתא שם

בגמרא. ועכ"פ יש ללמוד מזה שאפילו לצרכי ציבור אין ממשכנין לת"ח כדי שלא לגרום בזיון לתורה, אבל תובעין אותו עד שיתן. והנה הרב החולק ציין לתשובת הרא"ש כלל ט"ו ולערוך השלחן ועליהם הוא סומך בדעתו שת"ח פטור ממס הקהלה. ובאמת לא מצאתי בדבריהם שום סמך לדעה זו, כי כל הפוסקים הראשונים והאחרונים כולם מדברים רק ממסים וארנוניות הנגבים מטעם המלכות או ממס הנגבה לבנין חומות העיר אבל לא במסים הנגבים להחזקת מוסדות העדה שכולם נכנסים בגדר צדקה שהכל חייבים בהם בלי שום יוצא מן הכלל.

מיהו כל הנ"ל הוא בת"ח סתם שאינו בראש העדה ורק עוסק בתורה ותורתו אומנתו, ובוה יש מחלוקת הפוסקים אי יש בזמן הזה דין ת"ח לפוטרו מן המס, ועי' מה שהביא בש"ך חו"מ סי' קס"ג אות י"ד בשם ספר חסידים דוקא אותם הלומדים יומם ולילה ואין להם ענין אחר, אבל אם לומד ועוסק בד"א הרי הוא כאחרים ויסייע לכל המסים שמטילים הקהל ודעת הפוסקים אינו כן וכו', עיי"ש שציין ליו"ד רמ"ג. וכפה"נ לא נתקבלה הלכה זו בכל הקהלות כמו שהביא בד"מ יו"ד סי' רמ"ג בשם תרומת הדשן, שיש מקומות שפוטרים ת"ח ויש מקומות שאין פוטרים ת"ח וכן הביא ברמ"א יו"ד הנ"ל בלשון זה. ועי' גם בתשב"ץ ח"ג סי' רנ"ד לענין ש"ץ שבארצות ישראל פוטרים הש"ץ מן המסים ובארצות אדום מחייבים אותו עיי"ש. אולם כבר הכריע הרא"ש בתשובותיו כלל ט"ו וכן גדולי האחרונים לפטור ת"ח מן המס גם בזה"ז כמובא בש"ך הנ"ל. ועי' שו"ת מהרי"ט חו"מ סי' ס"ג שכ' שהריב"ש לא ראה תשובת הרשב"א והרא"ש דגם לענין ליטרא דדהבא יש דין ת"ח בזה"ז. ואולם ברב העומד בראש העדה או מי שתופס ישיבה וקובע מדרש, נהגו כמעט כל קהלות ישראל לפוטרו מן המס, עי' בפ"ת בשם ספר שו"ת כנ"י וכן בערוך השלחן סי' הנ"ל. ואנו רואים חזיון מופלא שהקהלות נוהגות לפטור הרב ממס הקהלה, אבל אין משלמים בשבילו את המס הנגבה מטעם השלטון, כגון מס ההכנסה והשכירות, בעוד שלפי הדין הוא להיפך דממס השלטון הי' ראוי לפוטרו על פי דין, וממס הקהלה יש סברא לחייבו כמבואר לעיל. וראיתי בס' חוקת עולם סי' ו' שמביא בשם הרמב"ן שחכמים הלומדים עם תלמידים בשכר אינם פטורים מן המס מפני שהם מקבלים שכר בעד תורתם והוא מסיק מתו"ז שכל אלו שמקבלים שכר בעד הוראתם צריכים להשתתף בצרכי ציבור ולשלם המס ככל אורח, ואני לא מצאתי זה בחידושי הרמב"ן לב"ב ואיני יודע את מקור הדברים הנ"ל.

ואולם ידוע כי בכל קהלות ישראל כמעט נהגו סלסול לפטור את הרבנים המקבלים שכר מתשלומי מס לקופת הקהלה, ונראה שזהו לא מצד הדין אלא כדי לחלוק כבוד לרבנים העומדים בראש העדה, כדי לקיים בהם גדלוהו משל אחיו כמו בכה"ג, (ועי' חולין קל"ד ע"ב ותענית כ"א ע"א ברש"י שם דהושווה ת"ח לכ"ג), וממשמעות הפוסקים שעיקר פטורי המסים של ת"ח הוא מצד כבוד התורה, ואעפ"י שבגמ' דרשו פטור זה מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים כמפורש בבב"ב ד"ז ע"א מ"מ נקטו הפוסקים שעיקר הטעם הוא מצד כבוד התורה, וכן כתב הריב"ש סי' תע"ה דש"ץ אינו פטור מן המסים, ואעפ"י שבפסוק שבכתובים כתוב כהניא ולויא זמריא תרעיא נתיניא ופלחי בית אלהא דנא מנדא בלו והולך לא שליט למירמא עליהן, אין להוכיח שכל משרתי ביהכ"נ יהיו

פטורין, דמשרתי ביהמ"ק שאני כמו שכתוב בית אלהא דנא ולא פטרו חז"ל אלא החכמים ומורי הוראות, שהחכמים נימוקם עמם ותלמודם בידם לעולם ולכבוד תורתם פוטרים אותם בכל זמן ע"ש.

והנה בתשב"ץ ח"ג סי' קנ"ג וסי' רנ"ד כתב לפטור גם ש"ץ מן המסים ולדבריו הסכים גם בתרומת הדשן סי' שע"ב עיי"ש, וגם הרמ"א בחו"מ סי' קס"ג כתב שזה מנהג הגון הוא וכן ראוי לנהוג, מיהו מדינא אינו פטור. והגר"א ז"ל בביאורו כתב שטעם המנהג לפטור ש"ץ הוא שביהכ"נ הוא מקדש מעט. ומטעם זה סובר הסמ"ע בחו"מ סי' קס"ג לפטור כל משמשים בביהכ"נ. והגר"א שם כותב דמדינא פטור שלא אמרו רק ת"ח וביהמ"ק שאני כדכתיב ב' בית אלהא דנא דווקא עכ"ל, ולפי סברא זו אין מפסוק זה רא' גם לת"ח, אלא בע"כ צ"ל שפסוק זה הובא רק לרמז ואסמכתא בעלמא, ועיקר הטעם שפטור ת"ח הוא רק מצד כבוד התורה, וכן יוצא מפיה"מ לרמב"ם פ"ד דאבות המובא לעיל וכן בר' נדרים ס"ב ע"א בד"ה אי הכי, שסיים שזכתה תורה לת"ח כשם שזכתה לכהנים ולויים תרומות ומעשרות, וכן מוכח מדברי הגמ' בב"ב דאמרה דלכן פטורים חכמים ממס משום דרבנן לא צריכי נטירותא, וזה שייך רק גבי אגלי גפא דהיינו שמירת חומות העיר דרבנן לא צריכי נטירותא, אבל בכרגא ודמי כלילא לא שייך טעם זה, ובכ"ז נפטרו החכמים ממס זה, וכבר נתקשה בזה בשו"ת מהר"ם אלשיך סי' נ"ב שכ' דחכמים נפטרו מכל מס שיש בו משום סילוק הנזק לפי שאין פורעניות בא לעולם אלא בשביל ע"ה עיי"ש. ולפי טעם זה לא היה צריך לפטור את החכמים מכל מיני מסים שהם לכלכלת המדינה וצרכי השונים, ומכש"כ במדינות המתנהגות על פי יושר וחוקי צדק ואין מבדילים בין יהודים ובין שאר התושבים ואין המסים נחשבים לפורעניות אלא כחוק אזרחי לשקוד על תקנת המדינה, שכל האזרחים מחויבים בה, והאמת היא כמשכ"ל שכל ענין פטור המסים הוא רק מצד כבוד התורה, וכל הדרשות בגמ' ב"ב אינן אלא אסמכתא בעלמא.

ויש מן הראשונים שסוברים שלא באו הדרשות בגמ' לפטור ת"ח מן המסים, אלא באה התורה להבטיח להם שהמלך לא ישאל מהם דבר כי חוט של חסד משוך עליהם כמ"ש בקרא: אף חובב עמים כל קדושו בידך, (עי' בהגהות אשל אברהם ליור"ד רמ"ג שמביאו), וכן כתב בשו"ת מהר"ם אלשיך סי' כ"ו שאין זו אלא אסמכתא, וכעין זה מצינו במס' שבת ד' קי"ד ע"א דאמר ר' יוחנן איזהו ת"ח שבני עירו מצוים לעשות מלאכתו זה שמנח חפצו ועוסק בחפצי שמים, והנ"מ למיטרח בריפתי' דבר שאינו יכול לטרוח בו וחיו תלוין בו כפרש"י, וקשה הא ביומא ע"ב יליף ר"י דבר זה מדרשא דקרא דכתיב ועשית לך ארון עץ וכתיב ועשו ארון עצי שטים מכאן לת"ח שבני עירו מצווין לעשות מלאכתו והתם במשה רבינו הטיל הכתוב עלי' מלאכת הארון ולא היה בזה משום למיטרח בריפתי' דזו היתה עבודת הקדש ובכ"ז הטיל הקב"ה על הציבור, אלא דדרשה זו אינה אלא אסמכתא כמו שפרש"י ז"ל ולא למדו ממשה רבנו אלא לת"ח דבעי למיטרח בריפתי' אבל לא לדמותו בכל למרע"ה, וכן הדבר לענין פטורי המסים וארגוניות לא למדו מדריוש שצויה לפתח עבר הנהר לפטור את כל המשמשים במקדש אלא לת"ח שתורתו אומנותו אבל לא למשמשים בביהכ"נ וכמש"כ הריב"ש בתשובתו הנ"ל ורק הקהלות נהגו מנהג יפה לפטור גם את

החזנים כמש"כ התשב"ץ אבל זהו רק מנהג ולא מדינא כמש"כ הרמ"א בחו"מ סי' קס"ג הנ"ל.

ועכשיו בנידון שלפנינו שנהגו לגבות מסי העדה אף מרבנים היושבים על כסאות ההוראה בוודאי שאין לרבנים למחות נגד זה, שכבר כתב המרדכי בפ"ק דב"ב בשם ר"א כהן לענין אם צריך ליתן מס תוך שנים עשר חודש, דאם מנהג קבוע שם לחובה איני יודע לפוטרו כדתנן פ' הפועלים הכל כמנהג המדינה וגרסינן בכניסתו משלו ביציאתו משל בעה"ב שנ' תזרח השמש וכו' ופריך וניחוי היכי נהוג? אלמא מנהג בני העיר דוחה את דין חכמי התלמוד אעפ"י שמצאו לו סמך מן המקרא וכו' עיי"ש. וכן כתב התשב"ץ ח"ג סי' רנ"ד לענין מסים ומביא דברי הירושלמי, כל הלכה שהיא רופפת בידך ראה איך הציבור נוהג ונהוג כמותם ומנהג מבטל הלכה, ועי' בתרוה"ד סי' שמ"ב שהביא את המרדכי הנ"ל ונו"נ בדבריו ואח"כ סיים: ומ"ה נראה דבעניני מסים וכה"ג כולו מודו דאזלינן בתר מנהג העיר או בני המדינה שנהגו בו מקודם אפילו לא הוקבע עפ"י חכמים עיי"ש. וכ"כ בשו"ט מהרי"ט סי' נ"ט בד"ה ולענין הלכה, כיון דפלוגתא דרבוותא היא איכא למימר שיכולים הרבים ליקח מהם דכל מילתא דספק כתבו האחרונים ז"ל שהרבים גובים המס בשם המוחזקים וכו' עיי"ש. וכ"כ בשו"ת מהרי"ק סי' ט' עיי"ש שהאריך בזה והוכיח דאזלינן בתר המנהג.

ועוד אני אומר דבנידון דידן אין הרב יכול למחות מכיון שהתקנה הונהגה מכבר, זה מאה שנים ויותר, לגבות מס אפילו מרבנים, א"כ כשבא הרב החדש, על סמך התקנה הישנה בא, וקיבל ע"ע להתנהג כפי התקנה הישנה ולא הי' מן הצורך כלל להתנות עמו כמו שביאר ברחבה הריב"ש בתשו' סי' תע"ד ותע"ו לענין מס הש"ץ. ואין להשיב ע"ז ממה שכתוב הרמ"א ביור"ד סי' רנ"ג דאם החרימו הציבור על ת"ח ליתן אין בחרם שלהם כלום ות"ח יכול להחרים ולשמת הציבור שיתנו בעדו דמיו, והביא זה בשם הב"י וידוע שחכמי צפת ומרן הב"י בראשם החרימו שלא ליטול מס מת"ח ככתוב בספר שו"ת אבקת רוכל למרן הב"י, אבל כבר העיד המהרי"ט בשו"ת סי' נ"ט שהם לא החרימו אלא על המס המוטל על כלל הציבור אבל לא על כרגא ולא על המס המוטל על כל איש ואיש ועל כל בית ובית, כי בזה יש מחלוקת הפוסקים דהרמב"ן וסיעתו סוברים דממס הגולגולת אין ת"ח פטור ולכן לא רצו להחרים, והמהרי"ט כותב כי בעיר צפת בזמן הרבנים הגדולים מהר"י בן זמרה ומהר"י קארו ואבא מארי הי' מניחים ליקח כרגא וארנוגא של הבית שנגבית ממי שיש לו בית. ומכש"כ דכש"כ שהיו מניחים ליקח מס הקהלה שהיא לצרכי צדקה שזה שפוטרים הקהלות את הרבנים אינו אלא מצד המנהג ובכגון דא רשאים ראשי העיר להנהיג מנהג אחר וכמבואר לעיל, ואף שבשו"ע חו"מ ויו"ד כתוב שת"ח פטורים מכל מיני מסים בין מסים הקצובים על כל בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש לבדו וכו' כ"ז הוא מלשון הרמב"ם בה' ת"ת פ"ו. וכבר כתב הב"ח שם דמלשון הרמב"ם אין הכרח שהוא חולק על הרמב"ן שסובר שאין ת"ח פטור ממס גולגולת, דהרמב"ם מיירי שהמס הוטל על כל הקהל לפי הגולגולת והם מחלקים ביניהם דאז אין לקהל לגבות מת"ח, אבל אם השלטון מטיל את המס על כל אחד והוא גובה הימנו אין הציבור מחייב לשלם בשבילו עיי"ש. ועכ"פ

מדי מחלוקת לא יצאנו ובמקום מחלוקת הפוסקים יכול הציבור לומר קים לו כהנך דמחייבים כמבואר בפוסקים שהציבור הם מוחזקים. ובנידון דידן אין צורך לכל הנ"ל שכבר נתבאר שם הקהל לא נכנס בכלל החרס שהחרימו חכמי צפת ושיש ברשות הקהל להגהיג מס זה. וגם מצד הסברא הפשוטה י"ל כן, דהרי לשכירות הרב אין קצבה מן התורה והפוסקים ורשאית כל קהלה להקציב שכירות הרב כפי יכולתה ולפי מעמדה הכלכלי, וא"כ בשעה שקצבו שכירות הרב ויחד ע"ז התנו שהוא ישלם המס הנגבה מן העדה, הרי כאילו קצבו לו שכירות פחותה בשיעור המס הגבוי מן העדה, ואם למשל קצבו לו אלף כתרים לחודש והמס הוא מאה כתרים לחודש הרי כאילו קצבו לו שכירות חשע מאות כתרים לחודש, ומכיון שקיבל את התנאי הזה ולא מיחה הרי כאילו הסכים לכך ואין לו רשות למחות עוד כמבואר לעיל, ובשו"ע מיירי בת"ח שאין פרנסתו על הציבור אבל ברב העדה שנוטל שכירות לפרנסתו אין הדין הזה נוהג כלל.

השגחה פרטית

כשנבחר ד"ר חיים וויילמן ע"ה צתור הנשיא הראשון של מדינת ישראל סיפר הגה"ל ר' יעקב משה חרל"פ ז"ל מה שמע מד"ר וויילמן צניקורו הראשון נאדץ אחרי הנהרת צלפור, על השגחה פרטית. כמה חדשים לפני מתן הנהרת צלפור הרגשתי, סיפר הד"ר וויילמן, שהענין שלנו הוא נסכנה והלכתי לזקק את הלורד צלפור וסחתי עמו וכמעט שפרצתי צנכי. צלפור אמר לי: נכון הדבר שמצנכס לא טוב. זה דבר סודי, אך לא אעלים ממוך שגשיא ארצות הנרית ווילסון שלח שליח מיוחד למרשל פוש שיעשה שלום נפרד עם טורקיה, ואם יעלה צידך להשפיע על השליח, מר מורגנטוי, אולי יש פתח תקוה.

מהרתי נרכנת לפרים, המשיך ד"ר וויילמן, ומתוך רגש אינסטינקטיבי הכינתי לי גם מכונית שתסע צלידה של הרכנת. כשישנתי נרכנת הרגשתי שמגנימים עלי והחלטתי תיכף לרדת נתחנה הקרונה ולנסוע נמכונית וכשהגעתי סמוך לפרים פגשתי פתאם את מורגנטוי... ילאתי לשוחח אתו אך הוא אמר לי שאין לו זמן, כי הוא ממהר לראיון דחוף עם המרשל פוש... התחננתי לפניו ודחה את הציקור וצינתיים נשתנו פני הדברים... והד"ר וויילמן פנה אלי אז ואמר: האידך אפשר, רצי, שלא להאמין בהשגחה פרטית?

(א. מ. גנחובסקי ב"מצפה")

אל תשקצו את נפשותיכם נמחלוקת — שהיא מנלה את הגוף, הנפש
הנמוון — ומה נשאר עוד?

(אגרת המוסר להרמב"ם)